

RYSZARD MANTEUFFEL

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
Warszawa**XII MIĘDZYNARODOWY KONGRES EKONOMISTÓW ROLNYCH**

Głównym tematem Kongresu, który odbył się w Lyonie (Francja) w dniach między 23 sierpnia a 3 września 1964 r. były niewspółmierności w zakresie tempa i formy rozwoju rolnictwa oraz wsi w różnych krajach. Z Polaków w Kongresie tym wzięli udział w charakterze członków: prof. S. Schmidt, korespondent Stowarzyszenia¹ na Polskę; prof. M. Pohorille; prof. A. Brzoza; prezes T. Ilczuk oraz prof. R. Manteuffel. Jako goście uczestniczyli w Kongresie: doc. B. Gałęski i doc. W. Misiuna.

W Kongresie wzięli udział przedstawiciele 66 krajów w ogólnej liczbie 523 członków Stowarzyszenia. Odbyło się 9 zebrań plenarnych oraz średnio po 6 posiedzeń każdej z 25 grup dyskusyjnych. Zdaniem moim, praca w tych grupach jest szczególnie cenna i interesująca, gdyż spotykają się w nich ludzie mający wspólne zainteresowania i prowadzą swobodną dyskusję i wymianę poglądów na tematy, które samo uprzednio ustalają. Wypowiedzi są bezpośrednie, nie przygotowywane uprzednio. Jest rzeczą godną zanotowania i naśladowania, że nie wolno nikomu czytać swoich wypowiedzi. W grupach tych ludzie lepiej się poznają i nawiązują bliższe kontakty.

Ponieważ referaty wygłoszone na posiedzeniach plenarnych są publikowane, a zresztą nie byłoby możliwe streszczanie ich, ograniczam się w zasadzie do podania tytułów, nazwisk referentów oraz koreferentów: Natomiast w dużym skrócie podaję ważniejsze wnioski i poglądy sformułowane na zebraniach grup dyskusyjnych. Wiele z tych wniosków ma zastosowanie do warunków naszego kraju.

Tematyka posiedzeń plenarnych Kongresu

Na zebranie plenarne złożyło się 9 półdniowych sesji. Na każdą z ośmiu pierwszych sesji składały się dwa referaty. Po każdym referacie następowały dwa koreferaty recenzentów oraz wypowiedzi dyskusyjne uczestników Sesji. Ostatnia sesja miała charakter symposium, to znaczy składało się na nią kilka krótszych referatów oraz dwa koreferaty zbiorcze.

1. Teoria kosztów porównawczych w zastosowaniu do produkcji rolniczej i do obrotu produktami rolniczymi; próba jej oceny oraz możliwości jej obecnego zastosowania. — Prof. G. Haberler, Uniwersytet Harvarda, USA.

Referent dochodzi do wniosku, że abstrahując od konieczności pewnych uzupełnień i komentarzy, teoria ta ma pełne zastosowanie w obecnej gospodarce, włączając tu również produkcję rolniczą.

Recenzenci: Prof. D. K. Britton, Uniwersytet w Nottingham, W. Brytania i M. R. Savary — I. F. A. P.

2. Czy jest rzeczą nieuniknioną, by rolnictwo znajdowało się w niekorzystnym położeniu w świecie znajdującym się w procesie wzrostu? — Dr P. Lamartine — Yates. Komisja Europejska ONZ, Genewa, Szwajcaria.

Autor dochodzi do wniosku, że bynajmniej tak nie musi być.

Recenzenci: Dr K. L. Bachman, USA i Dr H. M. A. Onitiri, Nigeria.

Międzynarodowe Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnych (A. A. I.).

- 3. Najnowsze zastosowanie kwantytatywnych metod w ekonomice rolnej.** — Prof. G. Weinschenck, WSR w Hohenheim, NRF.
Recenzenci: Prof. E. O. Heady, Uniwersytet w Ames, Iowa, USA i Prof. U. Renborg, Król. WSR w Upsali, Szwecja.
- 4. Ocena udziału określonego rejonu w krajowej produkcji globalnej.** — Dr J. Klatzmann, Sorbona, Francja.
Autor dochodzi do wniosku, że obliczanie tego udziału przy obecnie stosowanej statystyce jest bardzo trudne i niedokładne.
Recenzenci: Prof. J. Herring, Uniwersytet Rolniczy w Wageningen, Holandia i Dr D. S. Thornton, Uniwersytet w Chartumie, Sudan.
- 5. Sprzeczności pomiędzy interesami lokalnymi i planami państwowymi w rozwoju rolnictwa.** — Prof. S. Kawano, Instytut Kultury Wschodu, Japonia.
Recenzenci: Dr A. J. Posada, El Expreso, Kolumbia i Dr A. Eskeland, Instytut Ekonomiki Rolnej, Norwegia.
- 6. Podstawowe przesunięcia w lokalizacji produkcji rolniczej wybranego kraju.** (Na przykładzie Brazylii). — Prof. E. D. Brandao, WSR, Brazylia.
Recenzenci: Dr M. A. Hussain, Korporacja Rozwoju Rolniczego, Pakistan i Prof. V. Maliński, Akademia Nauk, Rumunia.
- 7. Czynniki ludnościowe i migracyjne wpływające na rytm rozwoju rolniczego.** — Prof. B. N. Ganguli, Uniwersytet w Delhi, India.
Recenzenci: Prof. C. Lemelin, Uniwersytet Laval, Kanada i Prof. B. Gursoy, Uniwersytet w Ankarze, Turcja.
- 8. Przyszłość chłopca-robotnika.** — Prof. S. Krasovec, Uniwersytet w Ljubljanie, Jugosławia.
Recenzenci: Prof. J. Ashton, Uniwersytet w Newcastle-upon-Tyne, W. Brytania i Dr J. Marull, Instytut Międzyamerykański Nauk Rolniczych, Costa Rica.
- 9. Ocena udziału inwestycji ponoszonych w człowieka w rozwoju rolniczym i wiejskim.** — Dr A. Dalisay, Ruch Odbudowy Rolnictwa, Filipiny.
Recenzenci: Prof. L. Malassis, WSR w Rennes, Francja i Dr J. P. Dittinger, Rada Rozwoju Rolnictwa, USA.
- 10. Zmiany w strukturze ludności czynnej w rolnictwie.** — W. J. Thomas, Uniwersytet w Manchester, W. Brytania.
Recenzenci: E. Kristensen, WSR i Weterynarii w Kopenhadze, Dania i Prof. U. A. Aziz: Uniwersytet Malajski, Malajza.
- 11. Koordynacja badań ekonomicznych z technicznymi w rolnictwie.** — Dr C. P. McMeekan, Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju, USA.
Recenzenci: Prof. J. F. van Riemdijk, Uniwersytet Rolniczy w Wageningen, Holandia i S. R. Wragg, Uniwersytet w Bristolu, W. Brytania.
- 12. Koordynacja badań ekonomicznych i socjologicznych w rolnictwie** — Dr J. Tauber, Instytut Ekonomii Rolnej, Czechosłowacja.
Recenzenci: Prof. S. Gaballah, Uniwersytet w Kairze, ZRA i Prof. G. Barbero, Instytut Ekonomiki Rolnej, Wenecja, Włochy.
- 13. Wzrastająca zależność rolnictwa nastawionego na rynek od działalności usługowych.** Prof. S. H. Lane, Uniwersytet w Ontario, Kanada.
Recenzenci: Dr W. L. Keen, Dział Ekonomiczny Urzędu do spraw Wełny i Mięsa, N. Zelandia i Dr E. Dettwiler, Szwajcarski Sekretariat Chłopski, Brugg.
- 14. Wpływ kontraktacji na rolnictwo.** — Prof. R. H. Kohls, Uniwersytet Purdue, Indiana, USA.
Recenzenci: Prof. M. Pohorille, SGPiS, Polska i J. S. Marsh, Uniwersytet w Reading, W. Brytania.
- 15. Zmienne znaczenie ziemi jako czynnika produkcji w rolnictwie.** — Prof. J. N. Lewis, Uniwersytet Nowej Anglii, Australia.
Recenzenci: Prof. A. Mäki, Uniwersytet w Helsinkach, Finlandia i Dr S. Kulthongkhan, Ministerstwo Rolnictwa, Wietnam.
- 16. Rolnictwo wielkotowarowe i jego problemy** — Prof. K. P. Oboleński, Wszzechzwiązkowy Instytut Ekonomiki Rolnej w Moskwie, ZSRR.
Recenzenci: Prof. F. H. Gruen, Uniwersytet w Monash, Australia i Dr H. Gilberti, Argentyna.
Referat: **Optymalne rozmiary i lokalizacja rejonów rozwoju rolnictwa, doświadczenia różnych krajów.** — Prof. M. Bandini, Uniwersytet w Rzymie,

Włochy; Dr S. Holmström, Instytut Ekonomiki Rolnej, Sztokholm, Szwecja; Dr J. González, Wydział Ekonomiki i Nauk Społecznych Uniwersytetu, Peru; Prof. K. Dżaliłow, Oddział Syberyjski Wszechniowskiego Instytutu Ekonomiki Rolnej w Nowosybirsku, ZSRR; Dr A. A. Osman, Ministerstwo Rolnictwa, Sudan.

Recenzenci: Dr S. O. Berg, Uniwersytet w St. Paul, Minnesota, USA i Dr C. H. Shak, Uniwersytet w Bombaju, India.

Wyniki wymiany poglądów w grupach dyskusyjnych. Całość tematyki została podzielona na 13 dziedzin, z których niektóre obejmowały więcej niż jedną grupę zagadnień. Ogółem pracowało 25 grup dyskusyjnych.

Dyskusję z ramienia prezydium organizował, jak na kilku poprzednich kongresach, dr H. Trelogan (USA), przy udziale prof. H. de Farcy (Francja). Językiem 20 grup był język angielski; 5 — francuski.

I. POLITYKA GOSPODARCZA W ZAKRESIE ROLNICTWA

Czynnych było 5 grup dyskusyjnych.

1. Polityka agrarna

a. Wnioski ogólne

Polityka agrarna powinna stanowić element polityki w zakresie wzrostu gospodarczego. Teza głoszona przez niektórych polityków, że różnice istniejące pomiędzy różnymi rejonami kraju powinny być zniesione, nie wynika z zasad ekonomicznych, lecz jest ekonomistom narzucana przez polityków. Problem różnic między rejonami istnieje we wszystkich krajach, niezależnie od poziomu gospodarki, od systemu społeczno-gospodarczego i od typu rolnictwa. Polityka agrarna sama nie może zmniejszyć tych dysproporcji, zwłaszcza między sektorem rolniczym i sektorami nierolniczymi.

Zadaniem ekonomistów nie jest podejmowanie decyzji, lecz obliczanie i analizowanie kosztów (gospodarczych i socjalnych) związanych z różnymi koncepcjami i różnymi wariantami organizacyjnymi, istniejącymi oraz możliwymi, pozytywnymi i negatywnymi.

Ekonomista nie jest w stanie odpowiedzieć w rozsądnym terminie na zapytania stawiane *ad hoc* przez polityków, o ile nie posiada uprzednio nagromadzonych liczb i innych danych, wynikających ze stale prowadzonych badań ekonomicznych, opartych na systematycznie gromadzonym materiale. Ekonomista musi przewidzieć możliwe pytania. Musi więc sam stawiać różne hipotezy, nie licząc się z istniejącymi aktualnie ograniczeniami i opracowywać odpowiedzi na pytania, jakby było, gdyby było inaczej niż to jest dzisiaj.

b. Wnioski szczegółowe dotyczące krajów rozwiniętych.

W krajach o patologicznej strukturze agrarnej zarówno lityfundialnej jak minifundialnej, konieczna jest reforma rolna. W krajach o rozsądnej strukturze agrarnej zagadnieniem zasadniczym jest wielkość stosunku człowiek-ziemia (liczba ludzi zatrudnionych w rolnictwie na jednostkę obszaru) oraz to, w jakim stopniu rolnik może rozporządzać podstawowym czynnikiem produkcji w rolnictwie, którym jest ziemia.

Zaopatrzenie rolnictwa w inne środki produkcji poza ziemią jest również przedmiotem zainteresowania polityki agrarnej. Ekonomia rynku, a więc automatyzm popyt-podaż, nie jest w stanie równocześnie zaspokoić potrzeb konsumenta oraz zapewnić rolnikowi odpowiednio wysoki dochód. Ekonomisci rolni muszą znaleźć środki polityki rolnej, które zastąpią automatyzm rynku. Doktryna o automatyzmie rynku została zdemistyfikowana wówczas, gdy ekonomia polityczna stała się nauką ekonomii, która obejmuje również i politykę ekonomiczną.

c. Wnioski dotyczące krajów rozwijających się.

Start do rozwoju ekonomicznego kraju daje rolnictwo. Jednak tempo wzrostu gospodarki krajów rozwijających się jest hamowane przez nieudolność administracji rolnej oraz przez brak w tych krajach rynku zagranicznego. Stąd dla takich krajów idea wspólnego rynku jest rzeczą pozytywną.

Rozwój krajowego rolnictwa zależy w dużym stopniu od poziomu cen. Lecz ceny pomyślne dla rolnictwa, by spełniły swą rolę, muszą iść w parze z określonym stopniem ich stałości, ze słuszną formą władania ziemią, dostateczną ruchliwością ludności rolniczej (w sensie przesiedlania się) i z posiadaniem przez rolnictwo dostatecznych środków produkcji.

Wielkoobszarowe rolnictwo stanowi ważny potencjalny sposób lepszego wykorzystania środków produkcji i wprowadzania postępu. W gospodarce planowej z tą formą rolnictwa nie muszą iść w parze negatywne, z socjalnego punktu widzenia, cechy rolnictwa kolonialnego.

Istnieją dwie drogi rozwoju rolnictwa: stopniowy rozwój istniejących form poprzez stosowanie środków polityki rolnej, oraz druga — skokowe przejście do nowoczesnej technologii. Większość członków grupy dyskusyjnej była za pierwszą formą, ponieważ zapewnia ona mniejsze ryzyko, wymaga mniej środków inwestycyjnych, jest właściwsza z punktu widzenia psychologicznego jest bowiem chętniej przyjmowana przez rolników, którzy nie są zmuszeni do zmiany dotychczasowej formy gospodarowania, wreszcie sprzyja wzrostowi produkcji. Stwierdzono jednak równocześnie, że zmiany socjalne zachodzą prędzej, niżby można było przypuszczać.

2. Polityka w stosunku do cen i dochodów

W rolnictwie przeciętne dochody są niższe niż w innych sektorach gospodarki narodowej. W niektórych krajach różnica ta może się zmniejszyć, lecz wyrównanie nigdy nie nastąpi. Zjawisko takie byłoby nawet negatywne, ponieważ wstrzymałoby przepływ kapitałów i ludzi z rolnictwa do innych zawodów. Stąd też pomoc państwa może być udzielana jedynie w wyjątkowych przypadkach, z uzasadnionych względów gospodarstwu pozostającym bardzo w tyle. Za słuszną uznano tzw. inwestycje w ludzi, a więc pomoc ludności rolniczej w przechodzeniu do innych zawodów, oraz pomoc w poprawie struktury agrarnej.

Kryzys w latach 30-tych pociągnął za sobą pomoc państwa dla rolnictwa przez dopłaty do cen oraz stosowanie barier celnych. Doświadczenie mówi, że system ten utrzymał się do chwili obecnej tylko tam, gdzie udział rolnictwa w dochodzie narodowym stanowi niewielki procent, lecz i te kraje walczą z trudnościami. W każdym razie kraje rozwijające się nie mogą sobie na to pozwolić. Stwierdzono, że środki polityki rolnej mogą być skuteczne w utrzymywaniu poziomu cen. Rozsądna polityka cen może umożliwić podejmowanie rozsądnych decyzji, a co za tym idzie, podnosić dochody rolników. Dopłata do cen powoduje niewłaściwą alokację środków w rolnictwie i całej gospodarce narodowej, uprzywilejowuje większe gospodarstwa i powoduje jeszcze większe dysproporcje między małymi i dużymi gospodarstwami. Za słuszne posunięcia uznano zwiększenie obszaru gospodarstw i komasację. Bariery celne i dopłaty krajowe powodują, że rynek światowy przestaje być instrumentem właściwej alokacji środków w różnych krajach. Sztucznie wysokie ceny utrudniają krajom rozwijającym się eksport i zdobywanie dewiz. Programy eksportowe dotyczące artykułów rolniczych niektórych krajów trochę tę sytuację poprawiają.

Zwrócono uwagę na dysproporcje między dochodami ludności w rolnictwie i poza nim. Ekonomisci powinni się tym bliżej zająć i zbierać liczby ilustrujące to zjawisko, by móc uzasadnić konieczność oraz sposób podjęcia odpowiednich środków.

3. Polityka w zakresie handlu zagranicznego.

Uznano, że określenie perspektywicznych celów dla polityki w zakresie handlu zagranicznego powinno w poważnym stopniu przyczynić się do utrzymania wzrostu gospodarczego świata. Za kryterium słuszności programu tej polityki uznano: wzrost produkcji rolniczej, rozwój handlu międzynarodowego, zmniejszenie dysproporcji pomiędzy wysokością dochodów różnych krajów przez podnoszenie dochodów krajów biedniejszych, wreszcie umożliwienia cenom lub proporcjom między nimi, odegrania w perspektywie roli alokacyjnej w odniesieniu do różnych rodzajów produkcji.

Stwierdzono, że wiele programów krajowych stanowi przeszkodę w uzyskaniu wspólnych korzyści z handlu międzynarodowego. Ekonomisci powinni stworzyć lepsze mierniki dla oceny efektywności krajowych posunięć protekcyjnych.

Pomoc żywnościowa dla krajów słabo rozwiniętych została uznana za pozytywny środek w polityce handlu międzynarodowego; należy rozwijać te programy.

II. EKONOMIKA PRODUKCJI

W tej dziedzinie były czynne 3 grupy dyskusyjne, w tym jedna dla krajów rozwijających się.

1. Tematyka badawcza oraz wnioski dotyczące krajów rozwiniętych

Dla właściwej organizacji gospodarstw konieczna jest współpraca między różnymi dyscyplinami, takimi jak: ekonomika, biologia i technika.

Konieczne jest pogłębienie analizy w zakresie zagadnienia „przedsiębiorstwo a gospodarstwo domowe”, w celu zbadania akumulacji gospodarki finansowej, alokacji środków oraz cyklu życiowego poszczególnego członka rodziny rolnika.

Konieczna jest wymiana wyników badań pomiędzy instytucjami i krajami.

W ostatnich latach niektórzy pracownicy naukowci kładli duży nacisk na tworzenie modeli tak, iż wielu zbudowanie modelu uznawało za cel sam w sobie. Ponieważ badania w zakresie organizacji gospodarstw stają się coraz bardziej specjalistyczne i zawiłe, powstaje obawa, że nauka ta straci kontakt z rolnikami. Jednak niektórzy zebrani — wprost przeciwnie — wyrażali opinię, że programowanie liniowe w organizacji gospodarstw nie jest jeszcze dostatecznie rozwinięte i że, zdaniem ich, niestety w organizacji gospodarstw wciąż jeszcze przeważają metody tradycyjne — porównawcze.

Pracownicy naukowci z zakresu organizacji gospodarstw zaczynają się porozumiewać językiem niezrozumiałym dla ogółu rolników i doradców. Zaleca się więc, by przynajmniej publikacje były pisane w bardziej zrozumiałym języku. Dlatego też jest wskazane, by pracownicy naukowci z zakresu organizacji gospodarstw posiadali również wykształcenie w zakresie nauk rolniczych, ekonomicznych, i matematycznych oraz mieli dostateczną znajomość praktyki. Doradcy organizacyjni mogą również tłumaczyć wyniki badań na język bardziej zrozumiały dla rolnika.

Uznano, że dla potrzeb praktyki organizacyjnej wystarczają normy pracy ustalone w oparciu o zapiski rolników; jest to bowiem metoda stosunkowo tania i szybka. Chronometraż powinien być stosowany dla uzyskiwania danych do porównywania różnych sposobów wykonywania prac i dla ustalania norm docelowych, czyli w dalekiej perspektywie. Zwrócono też uwagę, że nie wszystkie godziny mają tę samą wagę, jak się wyrażono, nie tę samą wartość strategiczną.

Uznano, że niezależnie od przyjętej metody organizacji przedsiębiorstwa niepewność danych technicznych i ekonomicznych a więc parametrów, pozostanie w tych pracach największą przeszkodą, której jeszcze nikt nie potrafi usunąć.

Omówiono też przyczyny, które powodują, że rolnicy łączą swe gospodarstwa w grupy. Są to: chęć lepszego wykorzystania środków produkcji, chęć bardziej racjonalnej organizacji produkcji i wreszcie, przede wszystkim, chęć zapewnienia sobie więcej wolnego czasu do własnej dyspozycji. Czynniki sprzyjającymi w łączeniu gospodarstw jest uprzednie połączenie gruntów, posiadanie doświadczenia w dziedzinie współpracy między rolnikami, oddzielne miejsca zamieszkania rodzin, równość w miarę możliwości wkładów i wreszcie słuszny i uznany przez członków podział odpowiedzialności między stowarzyszonymi.

Dyskutowano następujące zagadnienia:

Związki pomiędzy zmianami organizacyjnymi a uzyskaną produkcją w gospodarstwach indywidualnych.

Rola teorii przedsiębiorstwa w analizie organizacji i w prowadzeniu gospodarstwa państwowego.

Zastosowanie pojęcia ryzyka i niepewności przy budowaniu modeli badawczych, przy interpretacji wyników oraz w praktycznym stosowaniu wyników badań.

Wpływ zmian rozpiętości między ceną a kosztem produkcji na wielkość gospodarstwa i jego urządzenie.

Zagadnienia związane ze stosowaniem programowania liniowego i innych matematycznych modeli przy planowaniu perspektywicznym.

Rola teorii gier i metod probabilistycznych w studiach nad środkami przedsiębiorstwa jako podstawa do optymalizowania kryterium celu w badaniach.

Związki między przedsiębiorstwem i gospodarstwem domowym przy ustalaniu parametrów, ograniczeń i podstawowych założeń.

Sposoby doboru farm typowych i reprezentatywnych.

Interpretacja wyników doświadczeń i rachunkowości dla celów badawczych i planistycznych.

Technika posługiwania się amortyzacją i procentem w rachunkowości i w badaniach.

Studia *input-output* i inne sposoby ustalania wpływu zmian w rolnictwie na ekonomikę rejonu.

2. Wnioski dotyczące krajów rozwijających się

Należy być ostrożnym w przenoszeniu doświadczeń opartych o praktykę krajów rozwiniętych do krajów rozwijających się, oraz w wyciąganiu wniosków w ogóle. W szczególności należy być ostrożnym w wyciąganiu wniosków co do zmian dokonanych w rozmiarach gospodarstw. Nie można więc od razu uogólniać wniosków dotyczących zasad dokonywania zmian w zakresie środków, wiązania produkcji i stosowania ulepszeń technicznych.

Zarówno specjalizacja, jak i wielokierunkowość produkcji mają swoje dobre i złe strony.

Zauważono, że na początkowych etapach rozwoju rolnictwa, na jakich są te kraje, powinny być uwzględniane i brane pod uwagę zarówno techniczne jak i ekonomiczne aspekty zachodzących zmian. W większości krajów rozwijających się przeszkodą w podnoszeniu poziomu rolnictwa jest brak umiejętności organizowania produkcji oraz brak kapitału.

Wprowadzenie postępu technicznego jest utrudnione ze względu na brak lub niedorozwój systemu rynkowego, i to tym bardziej, im lokalne zwyczaje i lokalna tradycyjna praktyka rolnicza są silniejsze. Postęp prowadzi też do specjalizacji, która w tych warunkach może kolidować z innymi celami.

Nowoczesnymi metodami organizacji są takie, przy stosowaniu których farmer sam podejmuje decyzje, zaś tradycyjnymi są takie, przy których w produkcji nic się nie zmienia, a więc nie zachodzi potrzeba podjęcia jakiegokolwiek decyzji. Przejście od tradycyjnej do nowoczesnej metody organizacji możliwe jest jeśli zostaną spełnione następujące warunki:

Rozwój powszechnego szkolnictwa podstawowego.

Istnienie programu badawczego dotyczącego technologii produkcji i jej ekonomicznej efektywności.

System przenoszenia wyników tych badań do rolników i cierpliwość w czekaniu na wyniki.

Istnienie urzędów instytucjonalnych dostarczających rolnictwu nasion, nawozów, środków ochrony roślin, środków trwałych i kredytu.

System rynkowy wyzwalający inicjatywę ekonomiczną w kierunku podnoszenia wydajności produkcji.

Własność ziemi w rękach tych, którzy ją uprawiają. Przenosi to zyski ze sfer kapitału finansowego do rąk rolników.

Taki ustrój rodziny, w którym młodszy członkowie rodziny współuczestniczą w podejmowaniu decyzji.

Rozwój przemysłu, który zatrudni nadwyżki siły roboczej w rolnictwie.

Najefektywniejszą formą zbierania materiałów do badań ekonomicznych w krajach rozwijających się jest:

Stosowanie możliwie prostych metod;

Posługiwanie się studentami, którzy są dobrymi ankietowiczami, a przeprowadzając ankietę jednocześnie uczą się i nabierają praktyki.

Wstępna organizacja ankiety.

Organizacja ankiet przez centralne instytucje, co chroni przed powtarzaniem danych.

Znajomość języka miejscowego przez ankietowicza.

Stwierdzono też, że dane ankietowe mają tę samą wartość, co i dane pochodzące z rachunkowości.

Celem badań w zakresie organizacji gospodarstw jest ustalenie zasad, sposobów postępowania oraz dostarczanie informacji potrzebnych do skutecznego podejmowania decyzji przez rolników, ich doradców i polityków. Stąd powodzenie badań w zakresie organizacji gospodarstw i w doradztwie zależy od stopnia, w jakim są one pomocne rolnikom i innym osobom w podejmowaniu racjonalnych decyzji.

III. HANDEL ROLNICZY

Stwierdzono, że system kontraktacji produkcji rozwija się szybko zarówno w krajach kapitalistycznych, jak i socjalistycznych. Forma kontraktacji mająca zasięg dosyć szeroki usiłuje stać się jedyną formą organizacji produkcji.

Tradycyjne spółdzielnie handlu artykułami rolniczymi nie dopasowują się automatycznie do wymagań wynikających z integracji pionowej i istnieje obawa, że mogą one zacząć upadać. Czynniki hamujące tradycyjne spółdzielnie w przechodzeniu na nowe formy integracyjne są: mała elastyczność statutów, trudności w zmobilizowaniu potrzebnego kapitału, brak kompetentnych kadr i nieoperatywność kierownictwa. Wymieniano jednak kilka pozytywnych przykładów stosowania przez spółdzielnie dawnego typu tej samej techniki handlu, co w przedsiębiorstwach prywatnych, oraz gromadzenia przez nie potrzebnych kapitałów; w tym powinny pomagać państwo.

Ekonomiści powinni unowocześniać metody badania rynku, którymi się posługują, by móc nadażyć za bardzo dynamiczną rzeczywistością. Większość dyskusantów uznała potrzeby reklamy w handlu rolniczym. Ekonomistów powinna obchodzić nie estetyczna strona reklamy, lecz jej efektywność.

W gospodarce uprzemysłowionej potrzebna jest silniejsza koordynacja pomiędzy handlem i produkcją. Tradycyjne siły określające ceny zostały osłabione również przez wzrost znaczenia kontraktacji.

W krajach rozwijających się dużą rolę w organizacji handlu odgrywa państwo, spółdzielczość oraz badania naukowe.

IV. ZAGADNIENIE WŁADANIA ZIEMIĄ

1. Poglądy dotyczące krajów rozwiniętych

W krajach tych jednym z podstawowych problemów jest zagadnienie rozmiarów gospodarstwa. Musi być ono przynajmniej tak duże, by umożliwiło stosowanie postępowej techniki i zapewniało godziwy dochód rolnikowi. W tym konieczna jest interwencja państwa. Zmiany te poza swą koniecznością muszą być też wykonane zarówno z socjologicznego, jak i z technicznego punktu widzenia. Warunkiem ich realności jest możliwość przejęcia nadmiaru sił roboczych przez inne sektory gospodarki narodowej. Powinno to się łączyć również z przechodzeniem w stan spoczynku osób starych; konieczna jest również ruchliwość w sensie geograficznym ludności wiejskiej.

Pomocą może też być rozszerzanie obrotów ziemią i stosowanie na większą skalę różnych form dzierżaw.

2. Uwagi ogólne

W krajach rozwijających się głównym hamulcem postępu w rolnictwie jest istniejąca struktura agrarna. W celu jej zmiany muszą być stosowane środki radykalne, jednak z namysłem i z rozwagą. Wszelkie zmiany w kierunku poprawy struktury agrarnej związane są z inwestycjami, z udzielaniem kontrolowanych kredytów, z inwestycjami w kształcenie ludności, zmianami w zasadach dziedziczenia etc.

Uznano, że każda forma władania ziemią posiada swoje plusy i minusy, zależnie od tego, gdzie i kiedy jest stosowana; nie można zatem stosować zawsze i wszędzie jednej i tej samej formy. Posiadanie ziemi na własność przez rolnika wpływa na wyższą produkcję i powoduje lepszy podział dochodu, jest też bardziej sprawiedliwe socjalnie.

Koncepcja nowoczesnej reformy rolnej jest bardziej konkretna od dawnej. Idzie za nią cały zestaw posunięć i pomocy państwa. Reforma rolna powinna być dokonywana pod opieką państwa: jest to ważne, zwłaszcza dla zachowania pewnej elastyczności na przyszłość, pozwalającej na ewentualne dalsze zmiany. Wprowadzony system władania ziemią powinien pobudzać rolników do lepszego wykorzystywania swych środków i stosowania lepszej technologii. Reforma rolna, czy zmiany organizacyjne w gospodarstwach muszą iść w parze z uzbrajaniem terenu i melioracjami.

Lepsze wykorzystania kapitału i pracy da się uzyskać w dużych gospodarstwach, jeśli chodzi o gospodarstwa rodzinne to poprzez formy spółdzielcze i grupowe.

Należy prowadzić konkretne badania dotychczasowych form użytkowania ziemi w różnych krajach oraz plusów i minusów każdej z tych form. Postanowiono sugerować włączenie tego problemu do porządku obrad XIII Kongresu.

V. KREDYT ROLNICZY

Wysunięto myśl, że w krajach rozwiniętych państwo przy udzielaniu kredytów powinno brać na siebie część ryzyka. Jako gwarancję spłaty kredytu poza niewystarczającą klasyczną gwarancją hipoteczną należy brać pod uwagę również osobę rolnika i potencjał rolniczy gospodarstwa.

W państwach rozwijających się rola państwa powinna być jeszcze większa. Powinny w nich powstawać banki rolnicze. Przy udzielaniu kredytów rolniczych należy się skoncentrować na rejonach szczególnie ważnych, by uniknąć rozproszenia środków.

W krajach o wysokiej stopie procentowej kredyt rolniczy powinien mieć specjalną ulgową niższą stopę. Kredyt rolniczy ma tylko wtedy duży wpływ na rozwój rolnictwa, jeśli jest użyty do finansowania ulepszonej technologii. Przed udzieleniem kredytu powinny być sporządzone plany urzędniowe gospodarstwa przez fachowców. Kredyt nadzorowany jest formą bardzo słuszną, jest on jednak bardzo kosztowny i dlatego jego rozmiary są ograniczone. Brak systemu ubezpieczeń w rolnictwie nieraz ogranicza możliwość udzielania kredytu. Niestety nieraz tak bywa, że kredyt otrzymują rolnicy nie najbardziej potrzebujący. Wysokość udzielonego kredytu nie może przekraczać możliwości jego spłaty przez gospodarstwo.

VI. SPÓLDZIELCZOŚĆ

Omawiano sprawy stosowania zasad spółdzielczych do przedsiębiorstw produkcyjnych przy zaopatrywaniu gospodarstw, przy udzielaniu kredytu i w handlu rolniczym. Formy spółdzielcze są bardzo skuteczne w krajach rozwijających się.

VII. ROZWÓJ GROMADY — GMINY WIEJSKIEJ

O przejściu z jednej formy społeczno-gospodarczej do innej decyduje w ostatecznym rachunku przyjęcie określonej technologii produkcji rolniczej.

Zjawisko chłopów-robotników musi być uznane za normalne i związane z każdą tradycyjną strukturą agrarną znajdującą się w trakcie przemian.

VIII. UPOWSZECHNIANIE WIEDZY ROLNICZEJ

W krajach rozwijających się żądania w stosunku do służby upowszechniania wiedzy rolniczej pochodzą od konsumentów: oni to domagają się większej ilości produktów rolniczych. Natomiast w krajach rozwiniętych zapotrzebowania w stosunku do służby instruktorskiej pochodzą od producentów, którzy chcą zwiększać swoje dochody. W niektórych krajach rolnicy zaczęli brać te sprawy w swoje ręce, angażując prywatnych doradców lub zatrudniając zawodowych doradców przy klubach organizacji gospodarstw. Nie wydaje się jednak, by to doradztwo o charakterze sprzedaży usług (o charakterze handlowym) osiągnęło większą skalę.

Postęp w metodach upowszechniania może nastąpić przez badanie skuteczności samej działalności upowszechniania. Należy poznawać reakcje rolników i motywy podejmowania decyzji przez nich.

Konieczność uwzględniania przez doradców coraz to większej ilości technicznych i ekonomicznych wiadomości i potrzeba zwiększenia skuteczności pomocy farmerom w podejmowaniu przez nich właściwych decyzji mogą być realizowane przez zastosowanie następujących metod:

- 1) przestawienia kursów naukowych na potrzeby doradztwa,
- 2) zwiększanie intensywności kształcenia instruktorów,

- 3) zwiększanie liczby specjalistów wśród doradców,
- 4) wzmocnienie powiązań między pracownikami naukowymi i doradcami,
- 5) większe włączanie ludności rolniczej do procesu upowszechniania.

Forma upowszechniania musi być elastyczna.

Zagadnienia ekonomiczne w doradztwie zyskują ostatnio bardzo na znaczeniu. Uznano za słuszny postulat takiego kształcenia rolników, by mogli sami kierować gospodarstwami, bez doradców, wybierając optymalny w istniejących warunkach kierunek produkcji. Dopóki to jednak nie nastąpi, doradcy powinni niejako wyrażać wolę i życzenia rolników, powinni ich niejako wyręczać w podejmowaniu optymalnych decyzji.

IX. NAUCZANIE

W planie nauczania przyszłych nauczycieli należy przewidzieć zajęcia z dydaktyki, psychologii i filozofii: seminaria w tym zakresie i praktykę dydaktyczną.

Studenci 2 stopnia, którzy zamierzają się doktoryzować nie muszą pisać pracy magisterskiej. Istnieje tendencja, by od doktorantów wymagać znajomości tylko jednego języka obcego, a naukę drugiego zastępować przez studia w zakresie metod matematycznych.

X. METODY BADAWCZE

Zastosowanie metod ekonometrycznych w rolnictwie oraz koordynacja badań ekonomicznych i technicznych.

Rozpatrywano stosowanie różnych rodzajów techniki liczenia:

1) bez stosowania optymalizacji: różne formy jak pojedyncze równania, wiele równań i analizę międzydziałową;

2) rozwiązania optymalizowane: różne formy matematycznego programowania.

Modele obejmujące programowanie liniowe są właściwe do ustalania optymalnej alokacji środków w skali krajowej, lecz muszą być uzupełniane przez pojedyncze równania, lub przez kilka równań jednoczesnych dla określenia stosunku popytu i podaży.

W krajach o gospodarce planowej stawiane są różne cele i musi być podejmowana decyzja, co ma być optymalizowane. Jeśli jest więcej celów, niż jeden, to ekonomiści muszą analizować wagę konfliktów między nimi i wskazywać drogi, jak łączyć więcej niż jeden cel.

Rozwiązywanie modeli w skali kraju dla alokacji środków znajduje się jeszcze w stadium wstępnym. Stąd interesowano się głównie sprawami w skali regionu i jednostki organizacyjnej. Zespół jest zdania, że na razie należy się skoncentrować na rozwiązywaniu modeli cząstkowych.

Wprowadzono pojęcie gospodarstwa „reprezentatywnego” i „typowego”. Na podstawie gospodarstw reprezentatywnych można dokonywać rozmieszczenia środków w regionie lub analizy istniejącego rozmieszczenia.

Zespół zdawał sobie sprawę z braku odpowiednich współczynników — parametrów.

XI. STATYSTYKA ROLNICZA

1. Gromadzenie liczb i ich opracowywanie

Rozpatrywano różne sposoby dochodzenia do liczb: ankietę korespondencyjną, wywiady, spisy, ankietowanie wybranych obszarów, ankiety dotyczące plonów, zdjęcia samolotowe terenu, dane rachunkowości rolniczej, materiały liczbowe będące produktem ubocznym działalności administracyjnej. Omawiano też różne sposoby opracowywania danych: ręczne tabele, małe maszyny kalkulacyjne, elektroniczne maszyny liczące.

Stwierdzono duże różnice między krajami, jednakże niżej podane usterki powtarzają się na ogół we wszystkich krajach.

Plany rozwoju rolnictwa pomijają przygotowanie odpowiedniej podbudowy statystycznej. Potrzeby i możliwości w zakresie liczbowych danych często się zmieniają, dlatego programy statystyki rolniczej powinny być często przeglądane.

Żądania ekonomistów w zakresie materiałów liczbowych często przekraczają to, co statystycy mogą dać przy środkach, którymi dotychczas rozporządzają. Ekonomści często zbyt szybko decydują się na zbieranie liczb we własnym zakresie, tych liczb, które mogą być dostarczone szybciej i lepiej przez statystyków, o ile by istniało między nimi porozumienie.

Międzynarodowa porównywalność liczb jest bardzo pożądana, lecz osiągnięcie tego nie zawsze jest możliwe a zawsze bardzo kosztowne.

Zespół z zadowoleniem stwierdził, że spis rolny mający się odbyć w 1970 r., ma być porównywalny między wszystkimi krajami świata. Postanowiono wysunąć propozycję, by sprawę spisu 1970 r. włączyć do porządku dziennego XIII Kongresu.

2. Analiza i użytkowanie liczb statystycznych

Dotychczasowy układ liczb spisowych nie zawsze pozwala na dokonywanie analizy. Poza tym liczby te nie są porównywalne między krajami. Maszyny elektrownie pozwalają z punktu widzenia techniki na dokonywanie analizy tych liczb.

Dla przewidywania wysokości produkcji poszczególnych artykułów rolniczych powszechnie stosowana jest metoda analizy regresji.

Omawiano różne mierniki klasyfikacji gospodarstw, a mianowicie:

a) jako stosowany miernik przeważa obszar gruntów, wskaźnik ten posiada jednak ograniczoną przydatność;

b) bardziej przydatnym miernikiem jest rozmiar przedsiębiorstwa i charakter jego produkcji, istnieją jednak trudności w obiektywnej ocenie tego rozmiaru. Stosowane bywają następujące mierniki:

- 1) wartość produkcji towarowej brutto,
- 2) szacowana produkcja globalna lub czysta oraz dochód czysty,
- 3) całkowite zapotrzebowanie pracy. Miernik ten uznano za bardzo ważny i pożyteczny dla porównań krajowych i międzynarodowych.

XII. EKONOMIKA SPOŻYCIA

Omawiano wpływ wahań w dochodach ludności na spożycie żywności. Zwrócono uwagę na potrzebę uwzględniania aspektów socjologicznych.

XIII. ROZWÓJ I WYKORZYSTANIE ZASOBÓW

Wzrost gospodarki i rozwój wszystkich zasobów powinien być bilansowany i koordynowany. Nie jest jednak dostatecznie jasne, w jakim mierniku powinien być ujmowany ten wzrost.

Cele wzrostu i rozwoju zasobów powinny być dobrze określone, by ułatwić rozwiązywanie lokalnych i szerszych konfliktów.

Rozwój gospodarczy ma prowadzić do:

1) wzrostu poziomu życia kraju bez obniżania poziomu jakiejkolwiek grupy społecznej,

2) do zmniejszenia różnic w poziomie życia między regionami i włączenia zafansanych grup ludnościowych i rejonów do krajowego modelu wzrostu.

Wprowadzenie w życie programu rozwoju powinno być dokonywane metodami demokratycznymi, w szczególności dotyczy to programów lokalnych.

Uznano, że żaden plan rozwoju nie może być wprowadzony w życie przy istnieniu analfabetyzmu.

* *

*

Rada Stowarzyszenia, do której po raz pierwszy wszedł przedstawiciel Polski, prof. Stefan Schmidt, wybrała prezydium na okres następnej kadencji, tj. do 1967 r. Przewodniczącym został prof. N. Westermarck (ponownie), Finlandia; vice-przewodniczącym — prof. J. R. Reaburn, W. Brytania, a sekretarzem-skarbnikiem — p. J. Akerman, USA. Kolejny XIII Kongres ma się odbyć w 1967 r. w Australii.